

УДК 343.9

Л. А. Гарбовський,
кандидат юридичних наук,
доцент,
О. М. Черняхівич,
здобувач вищої освіти,
Університет ДФС України

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Розглядаються актуальні питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами. Запропоновано під взаємодією в забезпеченні розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами розуміти погоджену спільну діяльність слідчого та оперативних підрозділів, спрямовану на розкриття, розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням, а також забезпечення виконання майбутнього вироку.

Ключові слова: взаємодія, доходи, прибутки, шахрайство, фінансові ресурси, економічна безпека.

Л. А. Гарбовский,
кандидат юридических наук,
доцент,
О. М. Черняхевич
соискатель высшего
образования,
Университет ГФС Украины

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДОВАТЕЛЯ С ОПЕРАТИВНЫМИ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАССЛЕДОВАНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА С ФИНАНСОВЫМИ РЕСУРСАМИ

Рассматриваются актуальные вопросы взаимодействия следователя с оперативными подразделениями во время расследования мошенничества с финансовыми ресурсами. Предложено под взаимодействием в обеспечении расследования мошенничества с финансовыми ресурсами понимать согласованную совместную деятельность следователя и оперативных подразделений, направленную на раскрытие, расследование и предотвращение уголовных правонарушений, а также обеспечение выполнения будущего приговора.

Ключевые слова: взаимодействие, доходы, прибыль, мошенничество, финансовые ресурсы, экономическая безопасность.

L. A. Garbovsky,
*Candidate of Juridical Science,
Associate Professor,*
O. M. Cherniakhovych,
*applicant for higher education,
University of SFS of Ukraine*

INTERACTION OF THE INVESTIGATOR WITH OPERATIONAL DIVISIONS INSURING THE INVESTIGATION OF FRAUD WITH FINANCIAL RESOURCES

Topical issues of interaction of the investigator with operational divisions are considered during investigation of fraud with financial resources. It is offered in ensuring investigation of fraud with financial resources to understand the coordinated joint activity of the investigator and operational divisions directed to disclosure, investigation and prevention to criminal offenses and also ensuring performance of future sentence as interaction.

Key words: *interaction, income, profit, fraud, financial resources, economic security.*

Становлення ринкових відносин, недосконалість їх правового регулювання, неготовність суспільства й окремих суб'єктів господарювання до нових умов господарювання, а також досить висока корумпованість суспільства закономірно викликали зростання злочинності в сфері економічних відносин. Одним із небезпечних кримінальних правопорушень у цій сфері, що полягає у завданні майнової шкоди державі, економічним відносинам, банківським установам, іншим кредиторам, є шахрайство з фінансовими ресурсами. Враховуючи те, що такі кримінальні правопорушення вчиняються нерідко законспірованими організованими злочинними угрупованнями, їх виявлення, документування і розслідування можливі лише при тісній взаємодії між правоохоронними органами, окремими їх ланками, а також з іншими державними органами.

Існує думка, що велика кількість таких правопорушень є латентними, однак результати роботи органів досудового розслідування на фоні значної кількості незаконно одержаних субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів і пільг щодо податків свідчать про наявність проблеми як у механізмі правового регулювання у кредитно-фінансовій сфері, так і в практиці розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

Аналіз теоретичних і практичних проблем забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері економічних відносин і зокрема, пов'язаних із шахрайством з фінансовими ресурсами, здійснювали такі вітчизняні і зарубіжні учені: О. П. Бушан, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, В. І. Гаєнко, В. І. Галаган, В. А. Журавель, О. С. Задорожній, А. В. Іщенко, Є. Г. Коваленко, О. Н. Колесниченко, О. В. Курман, В. К. Лисиченко, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, О. Р. Михайленко, Т. О. Мудряк, Т. В. Охрімчук, Л. В. Паламар, В. Г. Танасевич, П. В. Цимбал, В. Ю. Шепітько та інші.

Наукові висновки та методичні рекомендації цих авторів сприяють розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із шахрайством з фінансовими ресурсами. Водночас у зазначених роботах розкрито здебільшого загальні положення методики

розслідування таких кримінальних правопорушень, однак взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами з урахуванням реалій сьогодення приділено недостатньо уваги, що і є метою нашої роботи.

Прийнятий 13 квітня 2012 року Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) закріпив абсолютно новий підхід здійснення кримінального провадження, що не могло не позначитися на питаннях взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із шахрайством з фінансовими ресурсами, оскільки організація взаємодії відбувалася переважно «за старою практикою», реалії сьогодення вимагають нових підходів з урахуванням змін у способах і технологіях злочинної діяльності та законодавства в цілому.

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає загальне поняття взаємодії як «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-небудь» [1, с. 125].

На думку В. В. Топчія, слідчі та оперативні підрозділи повинні будувати свою роботу з постійною спрямованістю на налагодження ділових контактів та чіткої взаємодії між слідчим й працівниками оперативних підрозділів. Така взаємодія має ґрунтуватися на засадах творчого співробітництва, взаємної допомоги та погодження дій з розкриття, розслідування та попередження злочинів [9, с. 287].

Досліджуючи питання забезпечення діяльності податкової міліції В. В. Лисенко визначає взаємодію, як діяльність щодо вибору ефективних засобів реалізації організаційних та практичних заходів, спрямованих на вирішення завдань виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, розшуку осіб, що переховуються від слідства та суду [5, с. 69].

Досліджуючи питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження А. М. Юрченко дає своє поняття взаємодії, як спільна діяльність, яка узгоджена за часом, місцем, засобами і методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для вирішення якої вона здійснюється, з метою розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, встановлення об'єктивної істини, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди та виконання вироку в частині конфіскації, а також забезпечення правильного застосування закону [11, с. 30].

Г. О. Усатий під взаємодією органів досудового розслідування та оперативних підрозділів убачає співробітництво не підлеглих один одному органів, що ґрунтується на законі, за яким вони діють узгоджено, цілеспрямовано, поєднуючи застосовувані ними засоби і способи з метою профілактики й розкриття злочинів, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачуваних і забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочинами [10, с. 220].

Усі ці та інші визначення взаємодії підкреслюють, що головною ціллю організації взаємодії між слідчими та оперативними співробітниками є створення єдиного і закінченого циклу зкоординованих заходів щодо ціленаправленого пошуку, накопичення, обробки, аналізу, використання, об'єктивної оцінки і реалізації в установленому порядку інформації про кримінальні правопорушення, осіб, які їх вчинили, та забезпечення відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Отже, на нашу думку, зміст взаємодії слідчого з оперативними підрозділами полягає у такому:

1) це активна, цілеспрямована, спільна діяльність слідчих і співробітників оперативно-розшукових підрозділів;

2) кожен суб'єкт цієї діяльності застосовує специфічні заходи (слідчі дії, оперативно-розшукові заходи) у межах, встановлених законом повноважень;

3) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальне судочинство;

4) у спільних планах (реалізація оперативно-розшукової інформації, провадження досудового розслідування щодо конкретного кримінального провадження тощо) необхідно передбачити комплекс оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України;

5) у процесі проведення конкретних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів потрібно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, засад кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності;

6) дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів – шляхом провадження відповідних слідчих дій та прийняття процесуальних рішень.

Водночас необхідно зазначити, що взаємодія повинна бути забезпечена нормативно-правовими актами, відповідними процедурами та заходами.

Аналіз поглядів вчених та практиків дає підстави зазначити, що різне трактування поняття та змісту забезпечення пояснюється новизною даної проблеми і консервативністю поглядів на неї окремих вчених, які зокрема не враховують або вузько-предметно тлумачать соціальні функції та завдання правоохоронних органів у сучасних умовах протидії злочинності, де основне навантаження покладається на слідчого та оперативні підрозділи.

За словником В. Даля, «забезпечувати, забезпечити» означає дати щось правильне, постачати всім необхідним, захистити від збитків, нестачі, злиднів, небезпеки, що загрожує комусь тощо [3, с.156].

Термін «забезпечення» останні роки набув широкого застосування та досить часто зустрічається у кримінальному процесуальному законодавстві, і всі відносини, пов'язані із «забезпеченням», можна умовно поділити на дві групи: 1) забезпечення прав, свобод, законних інтересів і належної поведінки учасників кримінального провадження (стст. 12, 17, 20, 24 КПК України); 2) забезпечення порядку кримінального провадження (стст. 131, 132 КПК України) тощо. Крім кримінального процесуального забезпечення, науковці називають ще криміналістичне забезпечення протидії злочинності, нормативно-правове забезпечення, забезпечення виконання вироку, забезпечення безпеки учасників кримінального процесу тощо.

Так, В. В. Лисенко, досліджуючи проблему забезпечення розслідування податкових злочинів, пропонує визначити криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів як систему розробки та впровадження у практичну діяльність оперативних та слідчих підрозділів тактичних і методичних криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій з метою оптимізації та підвищення ефективності діяльності щодо виявлення, розслідування та попередження злочинів, що входять до її підслідності [6, с.10–11].

Т. О. Мудряк дає визначення криміналістичного забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами, під яким потрібно розуміти систему розробки та

впровадження нових, удосконалення вже існуючих, у практичну діяльність оперативних і слідчих підрозділів криміналістичних засобів, методів і рекомендацій, необхідних для ефективного попередження, виявлення та розслідування умисно вчинених суспільно небезпечних діянь, передбачених кримінальним законодавством, спрямованих на незаконне одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків [8, с. 32].

На думку В. Т. Маляренка, на перший план виходить процесуальне забезпечення кримінального процесу, від якості проведення якого залежить остаточне рішення у справі [7, с. 192].

На сучасному рівні наукових досліджень питань протидії злочинності, процесуальне забезпечення розкриття та розслідування злочинів розглядається як складне багатопланове, комплексне поняття, основним змістом якого є самостійна специфічна діяльність учених і практиків з розробки нових, пристосування відомих науково-процесуальних досягнень, а також їхнє впровадження у практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення завдань кримінального процесу.

Важливим також є забезпечення виконання вироку, так як в Україні склалася практика, що суди призначають покарання, у тому числі з конфіскацією майна, якого у підсудного немає, не було, а якщо і було, то за час досудового слідства вже немає. Досліджуючи цю проблему, ми даємо своє визначення забезпеченню конфіскації майна на стадіях кримінального процесу як системи розробки та практичного застосування органами дізнання, досудового слідства і судом, передбачених нормативно-правовими актами, заходів і засобів з метою виявлення, арешту, опису, збереження та охорони майна, що підлягає конфіскації, а також подальшого використання результатів цих заходів у доказуванні причетності обвинуваченого до певної злочинної діяльності та зв'язку підданого арешту майна з цією діяльністю [2, с. 32].

Узагальнюючи ці та інші визначення щодо взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в забезпеченні розслідування злочинів економічного спрямування, зокрема шахрайства з фінансовими ресурсами, ми дійшли висновку, що це погоджена спільна діяльність слідчого та оперативних підрозділів, що спрямована на розкриття, розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням, а також забезпечення виконання майбутнього вироку.

Поняття «шахрайство з фінансовими ресурсами» у кримінальному законодавстві України з'явилося у 1994 році. Такий злочинний делікт (ст. 222 КК) віднесено до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (розділ 7 Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності») і полягає він у наданні завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності. Кваліфікуючими ознаками є вчинення злочину повторно або завдання великої матеріальної шкоди [4].

В умовах, коли фінансово-кредитні установи та органи державної влади, які наділені правом розпоряджатися фінансовими ресурсами, встановлюють жорсткі правила та порядок надання цих ресурсів через великі ризики неповернення останніх, навіть добropорядні позичальники (особи, які звертаються за отриманням державної допомоги), прагнучи отримати необхідні фінансові ресурси, можуть вдатися до обману, розуміючи, що під час надання справжніх відомостей банк може не надати кредит взагалі, або надати з

меншим розміром ліміту кредитування, або збільшити відсоток за кредитом, або вимагати більш якісного забезпечення його повернення.

Виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у кредитно-фінансовій сфері є одним із найактуальніших напрямів діяльності правоохоронних органів. Шахрайство з фінансовими ресурсами – це досить інтелектуальний вид організованої злочинності, яка вчиняється не лише суб'єктами господарювання, а також і фізичними особами (зокрема працівниками банківських установ) та фізичними особами, які для одержання субсидій, кредитів (у тому числі споживчого) та пільг щодо податків надали зазначеним у диспозиції ч. 1 ст. 222 КК України органам завідомо неправдиву інформацію, а одержані обманним шляхом кошти, як правило, переводяться в готівку та привласнюються в особливо великих розмірах. Розслідування такого виду кримінальних правопорушень вимагає від правоохоронних органів досить значних зусиль щодо проведення не тільки слідчих, процесуальних дій слідчим, а й оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами.

Питання організаційного характеру часто розглядаються в межах окремих криміналістичних методик (організація планування, організація проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів тощо), але за їх межами найчастіше залишається діяльність з організації передачі інформації, взаємодії правоохоронних органів, організації кадрової розстановки співробітників з урахуванням отриманих знань тощо, що в обов'язковому порядку розглядається у рамках процесуального забезпечення досудового розслідування

Отже, враховуючи тенденцію до зростання злочинності у сфері банківського кредитування, на сьогодні актуалізується питання щодо посилення відповідальності за порушення в цій сфері та розробки правових, економічних і організаційних заходів протидії злочинності у даній сфері.

Разом з тим прийняття ефективних кримінальних процесуальних рішень під час досудового провадження можливе лише за умови чітко налагодженої взаємодії слідчого та оперативних співробітників. Спільна діяльність забезпечує високу результативність проведених дій, їхню своєчасність, економію сил і засобів та визначає ефективність розслідування. При цьому необхідно повною мірою використовувати як процесуальні, так і організаційно-тактичні форми взаємодії, які потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. Гарбовський Л. А. Конфіскація майна у кримінальному судочинстві України: сучасний стан та проблеми вдосконалення законодавства: [монографія] / Л. А. Гарбовський. – Ірпінь: НУДФСУ, 2010. – 178 с.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В. И. Даль. – М.: Рус. яз., 1989 – Т. 1. – 699 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 25. – Ст. 263.

5. Лисенко В. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії податковим злочинам та відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом / В. В. Лисенко // Зб. наукових праць. – Харків, 2003. – Вип 7. – С. 174–177.
6. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (Теорія та практика) : [монографія] / В. В. Лисенко. – К. : Логос, 2004. – 324 с.
7. Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія, практика: [монографія] / В. Т. Маляренко. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 544 с.
8. Криміналістичне забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: дисертація на здоб. наук. ступ. к.ю.н. / Мудряк Т. О. – Ірпінь, НУДПСУ, 2013. – 235 с.
9. Топчій В. В. Передумови взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів / В. В. Топчій // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 286–296.
10. Усатий Г. О. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції під час проведення слідчих дій / Г. О. Усатий // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – № 3. – С. 220–228.
11. Юрченко А. М. Процесуальне забезпечення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження: дис. на здоб. наук. ступеня к.ю.н. / Юрченко А. М. – К.: Європейський університет. – 2018. – 204 с.